

GASTROPODA AQUATICA ŚLIMAKI WODNE

Andrzej Piechocki

Katedra Zoologii Bezkręgowców i Hydrobiologii Uniwersytetu Łódzkiego,
ul. Stefana Banacha 12/16, 90-237 Łódź
e-mail: piech@biol.uni.lodz.pl

W Polsce występuje około 60 gatunków ślimaków wodnych. Ślimaki słodkowodne reprezentowane są przez nieco ponad 50 gatunków¹, morskie przez 8–9 gatunków². Do podgromady przodoskrzelnych *Prosobranchia* zalicza się około 21 gatunków³, do płucodysznych *Pulmonata* 34 gatunki, a do tyłoskrzelnych *Opisthobranchia* prawdopodobnie 4 gatunki.

Aktualna lista zagrożonych ślimaków obejmuje 34 taksony. Jest ona nieco większa niż poprzednia, zestawiona przez Falniowskiego (1992). W obecnym wykazie pominięto dwa gatunki: *Viviparus viviparus* i *Lymnaea glabra*. Pierwszy z wymienionych jest nadal w Polsce częsty i tworzy gęste populacje, drugi – według wszelkiego prawdopodobieństwa – nigdy u nas nie występował (Jackiewicz 2000).

Nowy wykaz zawiera szereg gatunków wcześniej nie wymienionych na „czerwonej liście”. Są to następujące ślimaki: *Hydrobia ventrosa*, *H. ulvae*, *Lymnaea palustris*, *L. turricula*, *L. corvus*, *Planorbis carinatus*, *Anisus spirorbis*, *Gyraulus rossmaessleri* i *Hippeutis complanatus*. Przyczyny poszerzenia wykazu są różne. Pospolite dawniej bałtyckie wodożytki – *Hydrobia ventrosa* i *H. ulvae* – stają się coraz rzadsze i mniej liczne, co wiąże się prawdopodobnie z wzrastającym zanieczyszczeniem morza i zanikiem łąk podwodnych.

Trzy błotniarki – *Lymnaea palustris*, *L. turricula*, *L. corvus* – są praktycznie nierozróżnialne po budowie muszli, co sprawia duże trudności przy ich oznaczaniu i stanowi znaczną przeszkodę w próbach oceny liczebności i częstości występowania poszczególnych gatunków. Na podstawie badań prowadzonych w ciągu ostatnich 30–40 lat można ocenić, że wszystkie błotniarki z tzw. grupy *Palustris*, łącznie z *Lymnaea occulta*, stają się w naszym kraju coraz rzadsze. Zjawisko to spowodowane jest głównie wysychaniem bagien i melioracją dolin rzecznych.

Również dwa zatoczki (*Gyraulus rossmaessleri*, *Hippeutis complanatus*) zasługują na status gatunków zagrożonych ze względu na zanik środowisk bagiennych i mokradłowych. Pierwszy z wymienionych żyje głównie w wysychających zbiornikach zlokalizowanych w dolinach potoków i rzek, drugi występuje w bardzo żyznych (ale czystych!) zbiornikach bagiennych.

Dwa pozostałe zatoczki – *Planorbis carinatus* i *Anisus spirorbis* mają wyraźnie odmienne wymagania ekologiczne. *P. carinatus* związany jest z litoralem jeziornym, natomiast *A. spirorbis* z drobnymi zbiornikami wodnymi, często o charakterze źródeł (helokreny, limnokreny).

Postępujący zanik *P. carinatus* może być spowodowany eutrofizacją jezior i niszczeniem roślinności szuwarowej.

Za najbardziej zagrożone u nas wyginięciem należy uznać takie gatunki ślimaków jak: *Valvata naticina*, *Lithoglyphus naticoides*, *Gyraulus acronicus*, *G. laevis*.

¹ Dokładna liczba jest trudna do ustalenia, ze względu na niejasny status taksonomiczny niektórych gatunków lub form oraz brak aktualnych danych, potwierdzających występowanie w naszym kraju gatunków szczególnie rzadkich. Z drugiej strony, możliwe jest pojawienie się w Polsce ślimaków obcych w faunie Europy Środkowej takich, jak *Melanoides tuberculatus* (O.F. Müll.) lub *Gyraulus parvus* (Say), które stwierdzono w wodach naturalnych na obszarze Niemiec.

² Występowanie w polskiej części Bałtyku *Hydrobia neglecta* bywa kwestionowane (Wenne 1989).

³ Boeters (1998) wymienia gatunki opisane przez Falniowskiego (1980, 1987a, 1987b) — *Bythinella metarubra*, *B. micherdzinski*, *B. zyvionteki* — jako słabo zbadane lub niepewne.

Wśród czynników stanowiących główne zagrożenie malakofauny słodkowodnej wymienić należy przeżyźnienie i zanieczyszczenie wód, a także regulację rzek i osuszanie bagien. Czynniki te powodują pogorszenie się warunków występowania ślimaków (niedostatek tlenu, substancje toksyczne) i zmniejszają różnorodność mikrohabitatów w dolinach rzecznych. Na terenach górskich najbardziej zagrożone są gatunki z rodzaju *Bythinella* zasiedlające izolowane źródła, co słusznie podkreślał Falniowski (1992).

Elementem zagrożenia dla rodzimej fauny ślimaków może być również gwałtowne rozprzestrzenianie się gatunków inwazyjnych. Przykładem jest wodożyłka nowozelandzka *Potamopyrgus antipodarum*, której gęste populacje opanowały w ostatnich latach znaczną część jezior na Pomorzu i Mazurach. Wiele wskazuje na to, że masowy rozwój *P. antipodarum* przyczynia się do spadku różnorodności gatunkowej i ograniczenia liczebności mięczaków autochtonicznych.

Skuteczna ochrona krajowej malakofauny możliwa jest głównie poprzez ochronę środowiska naturalnego i zachowanie wód w możliwie nie skażonym stanie.

Piśmiennictwo – References

- BOETERS H. D. 1998. *Mollusca: Gastropoda: Superfamilie Rissoidea*. Süßwasserfauna von Mitteleuropa, 5, 1–2. Stuttgart, Jena, Lübeck, Ulm.
- FALNIOWSKI A. 1980. *Bythinella micherdzinskii* n. sp. – New species from the family *Bythinellidae* s. Radoman (*Gastropoda, Prosobranchia*). Bull. Acad. Pol. Sci., Ser. Sci. Biol. 28: 225–230.
- FALNIOWSKI A. 1987a. A new species of *Bythinella* from Poland (*Prosobranchia: Hydrobioidea*). Arch. Moll. (Frankfurt a M.) 117: 163–166.
- FALNIOWSKI A. 1987b. *Bythinella metarubra* n. sp. (*Gastropoda, Prosobranchia, Hydrobioidea*). Malak. Abh., staatl. Mus. Tierk. Dresden, 12: 25–29.
- FALNIOWSKI A. 1992. Ślimaki wodne *Gastropoda Aquatica*. W: Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce (Z. Głowaciński, red.). Wyd. Zakładu Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych PAN, s. 39–42, Kraków.
- JACKIEWICZ M. 2000. Błotniarki Europy (*Gastropoda: Pulmonata: Lymnaeidae*). Poznań.
- WENNE R. 1989. *Hydrobiidae* and *Rissoidae* (*Gastropoda, Prosobranchia*) from Puck Bay (the Bay of Gdańsk, Southern Baltic). Folia Malac. 3: 175–183.

Summary

The recent fauna of aquatic gastropods of Poland consists of about 60 species (c. 50 freshwater species and 8–9 marine ones). The category status is suggested for 34 taxa (33 species): 1 Critically Endangered, 3 Endangered, 13 (12 species and 1 form) Vulnerable, 10 Near Threatened, and 7 Data Deficient. The rarest and most threatened are the following species: *Valvata naticina*, *Lithoglyphus naticoides*, *Gyraulus acronicus* and *G. laevis*.

The main threats to all freshwater gastropods are eutrophication and pollution of water, regulation of rivers and loss of marshy habitats. The most important causes of the elimination of marine species seem to be pollution of the Baltic Sea and a distinct reduction of submerged macrophytes.

CZERWONA LISTA GATUNKÓW – RED LIST OF SPECIES

Gatunki / Species	EX	CR	EN	VU	NT	LC	DD
PROSOBRANCHIA PRZODOSKRZELNE							
Bithyniidae Zagrzebkowate							
<i>Bithynia leachi</i> (SHEPPARD, 1825)	NT	.	.
<i>Bithynia leachi</i> f. <i>troscheli</i> (PAASCH, 1842)	.	.	.	VU	.	.	.
Hydrobiidae Wodożytkowate							
<i>Lithoglyphus naticoides</i> (C. PFEIFFER, 1828)	.	.	EN
<i>Hydrobia ventrosa</i> (MONTAGU, 1803)	DD
<i>Hydrobia ulvae</i> (PENNANT, 1777)	DD
<i>Hydrobia neglecta</i> MUUS, 1963	.	.	.	VU	.	.	.
<i>Marstoniopsis scholtzi</i> (A. SCHMIDT, 1856)	NT	.	.
■ <i>Bythinella austriaca</i> (FRAUENFEID, 1856)	NT	.	.
■ <i>Bythinella cylindrica</i> (FRAUENFEID, 1856)	NT	.	.
■ <i>Bythinella metarubra</i> FALNIOWSKI, 1986	.	.	.	VU	.	.	.
■ <i>Bythinella micherdzinskii</i> FALNIOWSKI, 1980	.	.	.	VU	.	.	.
■ <i>Bythinella zyvionteki</i> FALNIOWSKI, 1986	.	.	.	VU	.	.	.
Rissoidae							
<i>Rissoa inconspicua albella</i> (LOVÉN, 1846)	.	.	.	VU	.	.	.
<i>Rissostomia membranacea</i> (ADAMS, 1797)	NT	.	.
Valvatidae Zawójkowate							
<i>Valvata pulchella</i> STUDER, 1820	.	.	.	VU	.	.	.
■ <i>Valvata naticina</i> MENKE, 1845	.	CR
PULMONATA PŁUCODYSZNE							
Lymnaeidae Błotniarkowate							
<i>Lymnaea (Myxas) glutinosa</i> (O.F. MÜLLER, 1774)	.	.	.	VU	.	.	.
<i>Lymnaea (Stagnicola) palustris</i> (O.F. MÜLLER, 1774)	DD
<i>Lymnaea (Stagnicola) turricula</i> (HELD, 1836)	DD
<i>Lymnaea (Stagnicola) occulta</i> (JACKIEWICZ, 1959)	NT	.	.
<i>Lymnaea corvus</i> (GMELIN, 1758)	DD
Physidae Rozdętkowate							
<i>Aplexa hypnorum</i> (LINNAEUS, 1758)	NT	.	.
Planorbidae Zatoczkowate							
<i>Planorbis carinatus</i> O.F. MÜLLER, 1774	NT	.	.
<i>Anisus septemgyratus</i> (ROSSMÄSSLER, 1835)	.	.	.	VU	.	.	.
<i>Anisus spirorbis</i> (LINNAEUS, 1758)	DD
<i>Anisus vorticulus</i> (TROSCHEL, 1834)	NT	.	.
<i>Gyraulus acronicus</i> (FÉRUSSAC, 1807)	.	.	EN
■ <i>Gyraulus laevis</i> (ALDER, 1838)	.	.	EN
<i>Gyraulus riparius</i> (WESTERLUND, 1865)	.	.	.	VU	.	.	.
<i>Gyraulus rossmaessleri</i> (AUERSWALD, 1851)	NT	.	.
<i>Hippeutis complanatus</i> (LINNAEUS, 1758)	DD
OPISTHOBRANCHIA TYŁOSKRZELNE							
Hermaeidae							
<i>Alderia modesta</i> (LOVÉN, 1844)	.	.	.	VU	.	.	.

Limapontiidae*Limapontia capitata* (O.F. MÜLLER, 1774)

. . . VU . . .

Eubranthidae*Eubranthia pallidus* (ALDER ET HANCOCK, 1842)

. . . VU . . .

Łącznie/Total	34	-	1	3	13	10	-	7
----------------------	-----------	---	---	---	----	----	---	---

Ochrona gatunkowa / Species protection

■ ścisła/strict

MOLLUSCA	Σ	EX	CR	EN	VU	NT	LC	DD
<i>Bivalvia</i>	20	1	-	4	12	1	-	2
<i>Gastropoda terrestria</i>	75	-	16	1	11	37	1	9
<i>Gastropoda aquatica</i>	34	-	1	3	13	10	-	7
Łącznie/Total	129	1	17	8	36	48	1	18